

Vaspitno-obrazovna uloga učeničke zadruge

Nataša M. Vuković

OŠ „IV kraljevački bataljon“, Kraljevo, Srbija

Apstrakt

Učeničke zadruge su uvedene u obrazovno-vaspitni sistem 2018. godine. Međutim, one nisu novina. Funkcionisale su u drugoj polovini dvadesetog veka, uglavnom u srednjim stručnim školama, a onda su postepeno gubile značaj do potpunog gašenja. Ubrzani tehničko-tehnološki razvoj i tržišni zakoni, koji preduzetništvo čine imperativom u ekonomskom aspektu života, ponovo su doveli do potrebe za učeničkim zadrugama. Učenička zadruga se sama nameće kao jedinstven, može se reći i univerzalni oblik organizovanja i rada učenika koji doprinosi celokupnom razvoju učenika. U skladu sa savremenim okolnostima i izazovima koje nosi savremeno doba, učeničke zadruge su se donekle osavremenile. Susreću se sa poteškoćama, ali se uspešno prilagođavaju društvenim tokovima. U svim tim složenim okolnostima učenička zadruga je zadržale svoj osnovni cilj, a to je vaspitno-obrazovni uticaj na učenike, što je njena prioritarna uloga. Ovaj rad ima za cilj da argumentovano, oslanjajući se na teorijske osnove i zakonske odredbe, ukaže na veliki vaspitno-obrazovni značaj učeničkih zadruga, što opet ima za posledicu povećanje kvaliteta obrazovanja.

Ključne reči: učenička zadruga, obrazovna uloga, vaspitna uloga, međupredmetne kompetencije, preduzetnička ličnost.

Uvod

Polazeći od činjenice da je 21. vek vreme društveno-tehničkog i ekonomskog razvoja neslučenih razmera, čini se da je obrazovanje svakom pojedincu potrebnije nego ikada. U skladu sa takvim okruženjem svako društvo je u obavezi da svojim članovima učini što je moguće više dostupnim sticanje naučnih znanja, razvoj veština i sposobnosti, ali i što ranije prepoznavanje predispozicija, kao jednog dragocenog resursa za siguran dalji napredak. Odgovornim ponašanjem vaspitno-obrazovni sistem nastoji da uvede u škole raznovrsne oblike organizovanja i rada i raznolike aktivnosti kako bi ovi ciljevi bili ispunjeni. Sticanjem znanja i razvojem veština postiže se lični prosperitet svakog pojedinca, ali i prosperitet društva u celini. Jedan vid organizovanja koji govori u prilog gore rečenom je i đачka ili učenička zadruga. „Različita okruženja za učenje imaju potencijal da posluže kao zabavna i inspirativna osnova za učenički rad“ (Popović i Beara, 2022). Ova rečenica se u potpunosti potvrđuje kroz rad u učeničkoj zadrugi. Da bi se shvatio značaj učeničkih zadruga treba ih povezati sa zakonskim okvirom i teorijskim osnovama vaspitno-obrazovnog rada, jer bez dobrog utemeljenja nema dobrog ostvarenja. U tom smislu, ovaj rad ima za cilj da preko aktivnosti unutar zadruge poveže teorijske i zakonske osnove na kojima se zasniva rad učeničke zadruge, sa direktnim efektima koji se postižu tokom rada i to na obrazovnom i vaspitnom nivou. U radu će obrazovna uloga učeničke zadruge biti neposredno i taksativno povezana sa međupredmetnim kompetencijama, a vaspitna uloga sa aspektima razvoja ličnosti.

Ova tema je od izuzetne važnosti, ne radi sakupljanja dokaza za opstanak učeničke zadruge u vaspitno-obrazovnom sistemu, već zbog toga što učenička zadruga stvara realne uslove za postizanje kompetencija koje učenike pripremaju za život i zbog više nego očiglednog doprinosa vaspitno-obrazovnom razvoju učenika, ali i društvenom i ekonomskom razvoju učenika kao budućih nosioca daljeg opšteg prosperiteta i razvoja. Koncept učeničke zadruge je utemeljen na ključnim kompetencijama za celoživotno učenje i kao takav delimično pruža i mogućnost prevazilaženja tradicionalnog modela nastave u funkciji predmetnih i međupredmetnih kompetencija (Sahlberg, 2012).

Obrazovna uloga učeničke zadruge

Savremeno doba nosi sa sobom česte i velike promene u svim aspektima života, što je donelo novine i na polju učeničkih zadruga. Može se slobodno reći da su učeničke zadruge evoluirale. Ranije su najčešće bile svojstvene školama koje su već imale neko proizvodno ili uslužno usmerenje i delatnost i bile su fokusirane na sam proces rada. Današnji koncept podrazumeva i to, ali i širi opseg. Taj opseg podrazumeva ceo tok od ideje do realizacije, ili još poželjnije, od inovacije do realizacije.

U Zakonu o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja ("Sl. glasnik RS", br. 88/2017, 27/2018) članom 11. definisane su ključne kompetencije za celoživotno učenje, koje predstavljaju skup povezanih znanja, veština i stavova potrebnih svakom pojedincu. Članom 12. definisane su opšte međupredmetne kompetencije koje se razvijaju kroz nastavu svih nastavnih predmeta, a koje su precizno obrazložene Pravilnikom o opštim standardima postignuća – obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja ("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 5/2010). Ako spisak kompetencija postavimo kao osnovu rada, vidimo da one čine čvrstu konstrukciju kompatibilnu sa prirodom učeničke zadruge. To je omogućilo zadrugama da postanu model pogodan za razvoj svih međupredmetnih kompetencija, ali i kompetencija za celoživotno učenje. Takoreći, učenička zadruga je tako koncipirana da čini jedan univerzalni model. Posmatrano taksativno, a potpuno usklađeno sa delatnošću zadruge propisanom Pravilnikom o radu zadruga (član 5), može se napraviti sledeća paralela sa opštim međupredmetnim kompetencijama, koja nedvosmisleno ukazuje na doprinos učeničke zadruge u ostvarivanju i razvijanju međupredmetnih kompetencija:

1. **Kompetencija za učenje** – Kroz rad u učeničkoj zadrugi učenik stiče nova znanja, pozitivan odnos i samostalnost u učenju i radu; dobija nove izvore informacija, upoznaje se sa istraživanjem, planiranjem i organizovanjem, što predstavlja dobro iskustvo i za celoživotno učenje.
2. **Odgovorno učešće u demokratskom društvu** – Kroz rad u učeničkoj zadrugi učenik se upoznaje sa demokratskim vrednostima kroz društveno-koristan i humanitarni rad.
3. **Estetička kompetencija** – Tokom obavljanja proizvodnih ali i prodajnih aktivnosti u učeničkoj zadrugi, učenik je u neposrednoj mogućnosti da se upozna sa estetskim vrednostima. A njihova spoznaja itekako zavisi od iskustva i vremena. Osim toga, stvaralačkim i kreativnim radom u učeničkoj zadrugi, učenici direktno mogu uticati na estetske vrednosti produkata rada.
4. **Komunikacija** – Rad u učeničkoj zadrugi najčešće je timski, a to zahteva od učenika iznošenje mišljenja i stavova, jasno izražavanje, slušanje i uvažavanje sagovornika, što je preduslov kvalitetnog rada i uopšte kvalitetnih odnosa u zajednici.
5. **Odgovoran odnos prema okolini** – Pored delatnosti prikupljanja sekundarnih sirovina koja je u direktnoj sprezi sa odgovornim odnosom prema okolini, proizvodna delatnost u učeničkoj zadrugi podrazumeva tehničko-tehnološki proces obrade materijala, u kome se

mora biti dvostruko odgovoran: neiscrpljivati previše materijalne resurse i odgovorno se odnositi prema nastalom otpadu.

6. Odgovoran odnos prema zdravlju – Kompetencija koja se logično nastavlja na odgovoran odnos prema okolini. Te dve kompetencije su u uzajamnoj vezi. Kroz rad u učeničkoj zadruzi učenici se upoznaju sa materijalima i postupcima obrade materijala, sa njihovim uticajem na zdravlje čoveka kao i sa merama zaštite u radu. Ovim početnim znanjima i početnim iskustvom učenici izbegavaju moguće rizike i posledice po zdravlje.

7. Preduzimljivost i orijentacija ka preduzetništvu – Ovo je svakako kompetencija koja je najuže povezana sa učeničkim zadrugama. Radom u učeničkoj zadruzi učenici se prilagođavaju uslovima rada, razvijaju motivisanost i spremnost za rad, navikavaju se na promene, sagledavaju mogućnosti i realne ciljeve. Usput razvijaju svest o vlastitim interesovanjima i mogućnostima, što utiče na preduzetničke sposobnosti i profesionalno usmeravanje. Sve ovo treba da rezultira preduzimanjem aktivnosti koje vode ekonomskoj nezavisnosti. Ako se u širem smislu, preduzetništvo određuje kao individualna sposobnost da se ideja pretvori u akciju (Stepić, 2019) učenička zadruga je upravo najpodsticajniji ambijent u kome je moguće ostvarenje algoritma od ideje do realizacije.

8. Rad sa podacima i informacijama – U svetu informaciono-komunikacionih tehnologija, u kome su informacije svima na dohvat ruke, jako je važno naučiti učenike da selektivno pristupaju informacijama. Takođe, učenici se osposobljavaju za obradu, čuvanje i prezentovanje informacija o radu zadruge. A krajnji cilj ovog segmenta je naučiti značaj i vrednost pravovremene informacije u svetu rada, bilo da se informacije daju ili primaju.

9. Rešavanje problema – Kroz rad u učeničkoj zadruzi učenici se susreću sa raznim uslovima rada i novonastalim, nekada nepredviđenim situacijama. Stoga su takve okolnosti u zadruzi idealne za snalaženje u novonastalim situacijama i za pronalaženje rešenja. Osim toga, pred njih se često i postavljaju zadaci koji zahtevaju rešenja. Originalna su najpoželjnija i najdragocenija.

10. Saradnja – Ova kompetencija podrazumeva zajedničke aktivnosti, što je najčešći oblik rada u učeničkoj zadruzi. Osim što je timski rad skoro neizbežan, on od svakog člana tima zahteva poštovanje pravila, konstruktivno učestvovanje, uvažavanje drugih, ali i kritičko procenjivanje i unapređivanje saradnje.

11. Digitalna kompetencija – Uprkos tome što je rad u zadruzi pre svega orijentisan na preduzetničke aktivnosti, digitalna kompetencija je nezaobilazna, čak i preko potrebna. Ako tu pre svega podrazumevamo informacije u elektronskom obliku, onda je IKT oprema potrebna u svim fazama rada u učeničkim zadrugama. Učenici se osposobljavaju da digitalna znanja koriste u svrhu planiranja, realizacije i promovisanja rada u učeničkoj zadruzi.

Kompetencije koje treba razviti kod učenika nije moguće ustanoviti jednom za sva vremena, niti se mogu razviti kod svih učenika podjednako. U tim okolnostima vaspitno-obrazovni sistem je u obavezi da kroz odgovarajući ambijent stvara uslove za stalno napredovanje učenika shodno njihovim potencijalima (Popović i Ristanović, 2020). Iskustveno učenje je najefikasnije učenje, a rad u učeničkim zadrugama to omogućava jer je zasnovan na aktivnom učenju, što povezuju nastavne sadržaje sa svakodnevnim životom. Iz svega navedenog lako je izvesti zaključak da učenička zadruga ima veliku obrazovnu ulogu i daje veliki doprinos unapređenju kompletnog vaspitno-obrazovnog sistema.

Vaspitna uloga učeničke zadruge

Opšte je poznata činjenica da na vaspitanje utiču brojni faktori, i tu nekog konačnog broja nema. Ali u jednom se svi slažemo da je vaspitanje veoma kompleksan i dugotrajan proces.

Škola kao institucija od samog osnivanja imala je vaspitnu funkciju, čak i onda kada zakon to nije propisivao. I tu funkciju kroz istoriju nikada nije izgubila. Ali kako nova vremena nose nove obrasce ponašanja, uvek je izazov delovati uspešno u novim okolnostima. Učenička zadruga, kao što je gore rečeno pokazala se kao univerzalan model, i proširivanjem vaspitne funkcije škole i na vannastavne aktivnosti, samo ojačala njenu vaspitnu ulogu. Ako nastavne aktivnosti posmatramo više kroz prizmu sticanja naučnih znanja, onda bi se moglo reći da učenička zadruga, kao vannastavna aktivnost čak ima i veći vaspitni potencijal od redovnih nastavnih aktivnosti.

Vaspitni aspekt je neodvojiv deo rada sa učenicima i isto toliko značajan kao i obrazovni aspekt. U ovom delu činjenicama je potkrepljeno da, osim razvoja preduzetništva, učeničke zadruge imaju veliki uticaj na kompletan razvoj ličnosti.

Pođimo od samog pojma razvoja ličnosti. Taj razvoj se deli na tri područja (Trnavac i Đorđević, 2013):

- kognitivni – koji se odnosi na usvajanje znanje i razvijanje intelektualnih sposobnosti
- afektivni razvoj – koji podrazumeva formiranje stavova, mišljenja i interesovanja, i
- psihomotorni razvoj – odnosno proces formiranja pogleda na svet, izgrađivanja karaktera, emocionalnog i voljnog života ličnosti u celini i upravljanje motoričkim aparatom ljudskog organizma.

Već u samom početku možemo napraviti uzročno-posledičnu vezu, jer znamo da su za rad u učeničkoj zadruzi potrebna znanja, mišljenja i motorički rad, ali isto tako tim radom se stiču nova znanja, razvija kritičko mišljenje i razvijaju se motoričke sposobnosti. S obzirom na to da kroz rad u učeničkoj zadruzi razvijamo individualne osobine i sposobnosti, koje kroz razvoj preduzetničkog mišljenja treba da dovedu do preduzetničkih akcija (Stepić, 2020), na osnovu rečenog može se uobličiti preduzetnička ličnost.

Slika 1. Preduzetnička ličnost

Iz ilustracije vidimo da je preduzetnička ličnost kompletirana objedinjavanjem znanja, stavova i veština. Pritom i znanja i stavovi i veštine podrazumevaju široku lepezu oblasti, što delimično objašnjava zašto preduzetnika i nema puno. Jednostavno, nije lako objediniti sve te osobine u jednoj ličnosti. Ako se vežemo za razvoj različitih aspekata ličnosti, kognitivni, socijalni, emocionalni i estetski, opet se može napraviti uzročno-posledična relacija sa aktivnostima u učeničkim zadrugama. Kroz te aktivnosti učenici razvijaju svoje kognitivne sposobnosti, jer misaoni rad je preduslov inicijative, dobrih rezultata i stvaralačkog rada. Takođe, razvija se svest o vlastitim interesovanjima i sposobnostima, što rezultira samopouzdanjem. Kroz timski rad i saradnju ostvaruje se socijalni aspekt i socijalizacija potrebna za život, isto koliko i znanje i veštine. Timski rad i saradnja doprinose poboljšanju i vršnjačkih odnosa. A

konstruktivno delovanje unutar zadruga deluje i na prevenciju neprimerenih oblika ponašanja i jačanje tolerancije kroz postizanje zajedničkog cilja. Takođe, učeničke zadruge su verovatno prva mogućnost gde se učenici oslobađaju predrasuda o muško-ženskim poslovima i zanimanjima.

Emocionalna komponenta samo nas čini boljim bićima te je stoga važan i njen aspekt. Radom u zadruzi, stvaranjem novih vrednosti ili pružanjem usluga, humanitarnim doprinosom i ekološkim delovanjem, učenici stiču osećaj zadovoljstva i ispunjenosti. Usko povezano je i inkluzivno delovanje unutar učeničke zadruge, što razvija preko potrebnu sposobnost empatičnosti i solidarnosti.

I koliko god da se o lepoti ne raspravlja, estetske vrednosti su ipak donekle definisane i kao takve se mogu naučiti, ali zahtevaju i kritičko mišljenje učenika, samim tim i njegov razvoj. I sve ukupno na kraju rezultuje razvojem odgovornosti, pravilnim odnosom prema radu i podsticanjem profesionalnog razvoja.

Još jedna velika vrednost, koju su donele učeničke zadruge u školu, jeste i svojevrsno oživljavanje tradicije. A čuvanje tradicije u svakom narodu uvek doprinosi očuvanju viševekovnih vrednosti koje su odolele svakom vremenu. I ako su odolele prošlim vremenima i opstale do današnjih dana, treba ih prihvatiti kao univerzalne vrednosti koje će nam možda pomoći da i sami opstanemo u budućnosti.

Sve gore navedeno govori u prilog činjenici da je vaspitna uloga učeničke zadruge velika i što je takođe važno mogućnosti uvek novog i kvalitetnijeg delovanja su neiscrpne, samo ih treba razvijati i proširivati.

Zaključak

Koncept učeničke zadruge je toliko dobar da je u stanju sam sebe da brani i odbrani od nedobronamernih i neargumentovanih kritika. Što znači da bi svaka neosnovana kritika sama „pala u vodu“. Opet to ne znači da je evolucija učeničkih zadruga završena. Treba ih stalno unapređivati i osavremenjavati.

Gledano sa pedagoškog stanovišta, učeničke zadruge imaju sveobuhvatan i delotvoran uticaj i treba ih zadržati u školskom sistemu. Ipak, postoje izvesne poteškoće u realizaciji aktivnosti unutar učeničke zadruge. One su više tehničkog karaktera. Veliku obavezu učeničkim zadrugama predstavlja deo rada zadruge koji se odnosi na knjigovodstvenu administraciju. Ovaj segment rada zadruge traži angažovanje stručnjaka iz oblasti materijalnog i finansijskog knjigovodstva, što predstavlja poteškoću u funkcionisanju zadruge. Tako da u narednom vremenu treba razmišljati u smeru pojednostavljenja ovih odredaba. I druga poteškoća sa kojom se susrećemo jeste vremenska odrednica. Dakle, potrebno je vreme rada u učeničkim zadrugama organizovati kroz definisanu aktivnost i kao takvu je uvrstiti u raspored časova i u četrdesetočasovnu organizaciju rada nastavnika.

Odavno je jasno da samo formalno obrazovanje nije dovoljno za budući život mladih ljudi. Kroz učeničke zadruge dat je još jedan izvor obrazovanja i vaspitanja. One su omogućile jednu vrstu uslovno rečeno kontrolisanog iskustvenog učenja, jer imaju veliki uticaj na kompletan razvoj. Ceo taj koncept sadašnje učenike usmerava u smeru korisnih članova društva. Može se reći da je kroz đачke zadruge u škole uvedena još jedna dimenzija učenja, koja ne može da zameni formalno obrazovanje, ali ga svakako upotpunjuje i ciljeve obrazovanja čini kompletnijim. A mi moramo biti svesni da su učeničke zadruge jedan od najdragocenijih resursa ekonomskog, a samim tim i društvenog razvoja.

Iako je apsurd obrazovanja da ljudi prošlosti obrazuju ljude budućnosti, i da nije naša zakonska obaveza, morala bi biti naša moralna a pre svega ljudska obaveza da pomognemo tim mladim ljudima na putu zvanom život, kako bi oni na njemu bili što uspešniji.

Korišćena literatura

- Trnavac, N., i Đorđević, J. (2013). *Pedagogija*. Beograd: Naučna knjiga.
- Sahlberg, P. (2012). *How GERM is infecting schools around the world?* Retrieved June 15, 2021. from <https://pasisahlberg.com/text-test/> [Google Scholar].
- Popović, D., i Ristanović, D. (2020). Potencijali projektne nastave za razvijanje međupredmetnih kompetencija. *Uzdanica*, 17(2), 281-294.
- Popović, D., i Beara, M. (2022). Projektnom nastavom ka međupredmetnim kompetencijama učenika. *Inovacije u nastavi*, 35(2), 131-144.
- Stepić, G. (2019). *Vodič za učeničke zadruge*. Beograd: Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja, Zavod za unapređenje vaspitanja i obrazovanja.
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja ("Sl. glasnik RS", br. 88/2017, 27/2018).
- Pravilnik o opštim standardima postignuća – obrazovni standardi za kraj obaveznog obrazovanja ("Sl. glasnik RS - Prosvetni glasnik", br. 5/2010).

Educational Role of the Student Cooperative

Nataša M. Vuković

OŠ „IV kraljevački bataljon“, Kraljevo, Srbija

Abstract

Student cooperatives were introduced into the educational system in 2018. However, they are not new. They functioned in the second half of the 20th century, mostly in vocational high schools, and then they gradually lost importance until they were completely shut down. Rapid technical and technological development and market laws, which make entrepreneurship imperative in the economic aspect of life, once again led to the need for student cooperatives. The student cooperative imposes itself as a unique, one could even say a universal form of student organization and work that contributes to the overall development of students. In accordance with the modern circumstances and challenges of the modern age, student cooperatives have become somewhat modernized. They encounter difficulties, but they successfully adapt to social trends. In all these complex circumstances, student cooperatives have achieved their main goal, which is the educational impact on students, which is its priority role. The aim of this paper is to corroborate and, relying on theoretical foundations and legal provisions, to point out the great training and educational importance of student cooperatives, which again has the effect of increasing the quality of education.

Key words: student cooperative, educational role, upbringing role, cross-curricular competences, entrepreneurial personality.